

О. В. Димченко,

д. е. н., доцент, професор кафедри міської і регіональної економіки,

Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова

І. О. Свиридова,

к. т. н., провідний соціолог, Національний технічний університет "Київський політехнічний інститут", Науково-дослідницький центр прикладної соціології "СоціоПлюс"

М. М. Пересипкін,

магістрант, кафедра економічної безпеки, обліку та аудиту,

Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова

ГОТОВНІСТЬ ДО ІННОВАЦІЙ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

О. Дымченко,

Doctor of Sciences (Economic), Associate professor, professor of Municipal and Regional Economy Department,

O.M.Beketov Kharkiv National University of Municipal Economy

I. Svyrydova,

PhD, Techn. Sci., leading sociologist, Technical University 'Kyiv Polytechnic Institute',

Sociological Center of Science and Research "SocioPlus"

M. Peresypkin,

Master of Economic Security, Account and Audit Department,

O.M.Beketov Kharkiv National University of Municipal Economy

READINESS FOR INNOVATIONS AS IMPORTANT ELEMENT OF ECONOMIC SECURITY SYSTEM OF MUNICIPAL ENTERPRISES

Обґрунтовано, що проблема забезпечення економічної безпеки підприємств повинна розглядатися з позицій системного підходу. Визначено критерії готовності підприємств до інновацій в контексті проектування систем економічної безпеки.

The article substantiates that the problem of ensuring enterprise economic security has to be considered from positions of system approach. Criteria of enterprises readiness of the innovations in the context of economic safety systems design are defined.

Ключові слова: економічна безпека, системний підхід, ефективність, комунальне підприємство, готовність до інновацій, критерії.

Key words: economic security, system approach, efficiency, municipal enterprise, readiness for innovations, criteria.

На сьогоднішній день проблема економічної безпеки суб'єктів господарювання має особливу актуальність, тому що сучасне суспільство не створило належних умов для ведення господарювання, виробництва та бізнесу, не пов'язаних із загрозами різного рівня. Функціонування в умовах невизначеності й нестабільності навколишнього середовища, у режимі незнання певних ризиків, не сприяє ефективному одержанню доходів і може призвести не тільки до закриття початої справи, а й до втрати фінансової стійкості та самостійності у прийнятті управлінських рішень.

Конкурентоспроможність кожного суб'єкта господарської діяльності можлива за умов успішного поєднання таких компонентів, як система управління, кад-

рова політика, внутрішній контроль, матеріально-технічна і фінансова складова та інші. Всі означені напрями об'єднані у систему економічної безпеки підприємства, метою якої є створення та забезпечення сприятливих умов для функціонування та розвитку підприємства, здатності реалізувати власні стратегічні економічні інтереси в певних умовах. Реалізація мети кожного підприємства в повній мірі можлива за наявності можливостей та готовності до постійної пристосованості до економічних умов, впровадження новітніх технологій та інноваційних ідей.

За цих умов забезпечити стійке функціонування комунальних підприємств можливо при комплексному відтворенні всіх факторів, що забезпечують не

тільки здійснення наявних технологічних процесів, але і їхнє якісне вдосконалення, що обумовлює довгострокову здатність підприємства існувати в нестабільних умовах.

Таким чином, визначення особливостей функціонування комунальних підприємств у рамках удосконалення системи економічної безпеки є актуальним.

Необхідність подолання наслідків кризи також підсилює важливість розробки методів формування ефективних систем економічної безпеки, способів їхньої інтеграції в систему управління комунальним підприємством і є значимим науково-практичним завданням.

Питання стійкого функціонування й забезпечення економічної безпеки підприємств і великих господарських систем у ринкових умовах розглянуті в працях закордонних і вітчизняних вчених таких, як: Р. Акофф [1], И. Ансофф [2], А. Аганбегян [3], А. Абалкін [4], К. Багриновский, В. В. Тамбовцев [5], В. Федько й ін. Досягнення безпечного функціонування є одним з основних завдань управління навіть у стабільних умовах. У період кризи мова йде про виживання підприємства й досягнення параметрів, які забезпечують його збереження й безпечно ведення господарської діяльності.

Однак у проаналізованих роботах основними напрямками дослідження питань економічної безпеки підприємств є переважно організаційно-технічні аспекти. Серед вчених-економістів немає єдиного визначення поняття "економічна безпека". Разом з тим, принципові розбіжності в підходах до трактування змісту даної економічної категорії також відсутні. Більше того, у законодавчих документах немає як чіткого визначення категорії "економічна безпека підприємства", так і принципів і механізмів її формування. Огляд останніх досліджень і публікацій свідчить про досить ґрунтовний аналіз методичних підходів до поняття економічної безпеки [6—9]. У результаті аналізу виявлено два основних підходи — ресурсно-функціональний і вузько-функціональний.

Метою роботи є обґрунтування необхідності формування ефективної системи економічної безпеки підприємства у контексті підвищення рівня його готовності до впровадження інновацій.

На даний момент проблема забезпечення економічної безпеки на підприємстві повинна розглядатися з позицій системного підходу. Ця обставина вимагає проведення глибоких наукових досліджень фундаментального характеру в області управління економічними системами.

Система економічної безпеки підприємства, будучи найважливішою підсистемою економічного управління, повинна динамічно адаптуватися до змін ринкового середовища, оперативно реагуючи на нові вимоги й погрози, прогнозувати, виявляти, попереджувати, та послабляти небезпеки і загрози, забезпечувати захищеність діяльності організації та її персоналу, збереження майна, створення сприятливого конкурентного середовища.

Успішне впровадження механізмів захисту від наявних погроз — критично важливий фактор, оскільки комунальні підприємства змушені функціонувати з одного боку — за законами комерційних суб'єктів, а з іншого — з огляду на яскраво виражену соціальну значимість послуг.

Таким чином, під системою економічної безпеки розуміємо сукупність адаптаційних і рефлексивних механізмів, що дозволяють запобігати проблемній ситуації, а у випадку настання — гарантувати оптимальну модель антикризової стратегії за наявних ресурсів з найвищою віддачею [10].

Результати функціонування системи економічної безпеки відображаються не тільки у відповідних організаційних змінах, але й у якісних перетвореннях про-

веденої на підприємстві аналітичної й розрахункової роботи. Існуючі погрози й ризики враховуються в процесі бізнес-планування й прийняття управлінських рішень.

Економічна безпека відрізняється від інших видів безпеки тим, що орієнтована на протидію об'єктивно виникаючим економічним погрозам, насамперед втраті підприємством своїх унікальних можливостей, які забезпечують йому стійке положення на ринку.

Формування системи економічної безпеки орієнтовано на гармонічне сполучення стандартних засобів запобігання погрозам і небезпекам і індивідуальних проектних рішень захисту, що враховують специфіку комунального підприємства.

В якості методичного забезпечення проектування системи економічної безпеки повинен бути розроблений алгоритм формування експертних оцінок рівня небезпек існуючих погроз (з виділенням найнебезпечніших) і ефективності протидії захисних механізмів, що дозволяє приймати ефективні управлінські рішення з формування системи економічної безпеки підприємства.

Основні принципи проектування системи економічної безпеки дозволяють одержати чітке уявлення про склад системи й технології її створення й впровадження. Аналітичну основу системи економічної безпеки становить точна ідентифікація погроз, правильний вибір вимірників їхнього прояву, — від цього залежить ступінь адекватності оцінки економічної безпеки підприємства й комплекс необхідних заходів щодо попередження й реакції на небезпеку, що відповідає масштабу й характеру ризику.

Проектування системи економічної безпеки полягає у попередньому моделюванні дій із запобігання небезпекам і погрозам і наступної оптимізації прийнятих управлінських рішень. Важливу роль у цій роботі грає чітке визначення об'єктів і суб'єктів цієї системи, інструментів впливу й механізмів реалізації. Залежно від рівня й завдань об'єкту захисту вибирається математичний апарат: математичні моделі компонентів системи безпеки поряд з лінійними, мають нелінійні елементи, які ускладнюють формування моделі. Сучасний математичний апарат і розроблені програмні комплекси дозволяють вирішувати подібні завдання, сприяючи оптимізації прийнятих управлінських рішень в області безпеки.

Специфічні особливості питань забезпечення економічної безпеки висувають підвищені вимоги до розробки проектних рішень на кожному етапі проектування дій у даній сфері. Особливо це важливо при розробці технічного завдання на проектувану систему безпеки, від якості виконання якого залежить, в остаточному підсумку, адекватність і ефективність застосованих мір захисту.

Проектування систем економічної безпеки підприємства повинні розглядатися в контексті готовності підприємства до інновацій.

Розглядаючи поняття "готовність", ми протиставляємо йому такі антиподи, як "нездатність, невміння, небажання, відсутність, незацікавленість". На наш погляд, проблема "неготовності" ще більш важлива, ніж проблема фінансової незабезпеченості комунальних підприємств.

Поняття "готовність" досить складне в плані критеріїв оцінки, в аспекті досвіду персоналу, у значенні настрою на інновації, бажання й уміння приймати і реалізовувати нестандартні рішення. "Готовність" — це і стан ресурсної бази, і наявність інтелектуального потенціалу. Сьогодні це поняття широко використовується в науковій літературі [11], і робляться спроби перевести якісні характеристики рівня готовності в систему вимірюваних параметрів, тобто — визріває управлінський і економетричний підхід до оцінки готовності

підприємств для рішення нових актуальних задач (проведення аудиту, впровадження інновацій, перебудова управління й ін.).

З урахуванням проблем, що виникають на підприємствах при реалізації інноваційних проектів, встає питання про оцінку готовності підприємств до впровадження такого роду заходів та визначення основних критеріїв готовності. У цьому плані становить інтерес потрібна модель "готовність — зацікавленість — спроможність". Для успішного впровадження інноваційних проектів необхідна зацікавленість власників підприємств і керівників вищої ланки. Зацікавленість власників гарантує виділення кваліфікованого персоналу, надання необхідної інформації та організаційної підтримки. Спроможність — це залучення ресурсів, майстерності, досвіду управління змінами.

Готовність до нововведень на підприємстві формується з декількох складових:

1) розуміння важливості проблеми побудови системи економічної безпеки і знання реальної ситуації;

2) готовність персоналу до інновацій у психологічному і усвідомленому розумінні (бажання, досвід, здібності);

3) фінансові можливості підприємства (наявність власних коштів або доступних фінансових джерел поза підприємством).

На дану проблему можна подивитися і з іншого боку, тобто з позиції управління факторами і ситуацією "неготовності", супротив нововведенням, чому можна дати визначення — антибар'єрна стратегія.

Для таких оцінок ситуації рекомендується вводити експериментально тестові перевірки системи на реакцію щодо прийнятих мір, організації імпульсних впливів на локальному рівні.

У роз'ясненні логіки процесу формування готовності підприємств до інновацій, особливо увагу слід приділяти "оцінці ситуаційних можливостей" і "факторові опору інноваціям". "Справа в тім, що будь-які зміни викликають опір більшої частини колективу вже в силу того, що на зміну зрозумілому порядку приходиться щось нове і невідоме. А деяким приходиться ще і перенавчатися і навіть більше працювати..." [12].

З іншого боку — варто сформулювати зацікавленість керівництва, особливо у великих складних організаціях, де при переході по ієрархії можливі перекручування ідеї. Сила перекручування пропорційна кількості рівнів управління і в зворотному напрямку — пропорційна ефективності контролю. Підкреслимо, що насправді формула успіху в реалізації інноваційного курсу набагато складніше і включає елементи освітнього рівня, механізм стимулювання, аналітики і балансу всіх "плюсів і мінусів". До мінусів варто віднести складність і характер самої ідеї і рівень її розробки. До плюсів (успіху нововведень) варто віднести роботу з роз'яснення і тренінгу персоналу по сприйняттю новацій.

Формуючи своє відношення до готовності підприємств вирішувати задачі модернізації та розвитку, виділимо такі аспекти, як техніко-технологічний, фінансово-економічний, кадровий, інформаційно-управлінський і ситуаційний.

Останній відбиває момент оцінки часу — наскільки актуально саме в даний момент приступити до реалізації системних проектів (ступінь готовності, збіг обставин, стан ресурсів, вплив зовнішнього середовища, очікування результатів). У цілому модель формування готовності підприємства до рішення задач модернізації та розвитку, відбиває і наочно підкреслює наявність у цій проблемі трьох складових, а саме: величини й особливостей структури інноваційного потенціалу, методів і практики оцінки готовності, стану і характеру самого господарства, як об'єкта впровадження інновацій.

Критерії готовності підприємства до впровадження інновацій:

Перший критерій — якість систем управління і відношення керівництва до проблеми:

1. Доля витрат часу керівництва на реалізацію інноваційної політики (усвідомлення та готовність керівництва до інновацій, можливість керівництва ефективно впливати на процес впровадження інновацій).

2. Наявність і якість організаційно-економічної документації, програм, заходів.

3. Стан організації маркетингу і менеджменту.

4. Рівень і ефективність стимулювання за впровадження інновацій.

Другий критерій — рівень знань в колективі та обсяг витрат на нарощування інтелектуального капіталу:

1. Інтелектуальний потенціал підприємства.

2. Корпоративна культура в колективі.

3. Доля активних учасників інноваційної політики в загальному числі працівників (суб'єктивна зацікавленість працівників).

4. Обсяг витрат на підвищення рівня знань з питань реформ, стратегії розвитку.

Третій критерій — об'єм вкладень і виконаних робіт з проблем інноваційного розвитку:

1. Інноваційна діяльність в цілому.

2. Доля витрат на енергозбереження в затратах на інноваційний розвиток;

3. Корисний ефект від запропонованих заходів.

Для використання цих показників у нормативній моделі доцільно розробити еталонні і прогностичні оцінки готовності об'єкту до інновацій.

Окремо для оцінки готовності можна виконати уточнення узагальнюючих характеристик, на базі оцінки яких виділити корегуючі коефіцієнти, а саме:

1) рівень фінансового стану і стійкості підприємства — K1;

2) ситуаційний момент (наскільки своєчасні і невідкладні інноваційні заходи в даний час, чи можливо впровадження заходів перенести на перспективу) — K2;

3) коефіцієнт досвіду реалізації інноваційних проектів і реформ — K3;

4) рівень консерватизму і спротиву інноваційному розвитку — K4.

У залежності від конкретних завдань інноваційного проектування можна збільшити число корегуючих коефіцієнтів, в тому числі оцінити:

— фактор підтримки держави і регіональних органів управління;

— фактор впливу громади (через підтримку, або конфліктні ситуації);

— фактор змін в конкурентному середовищі та інші.

Оскільки різні фактори діють по різному (підтримка чи супротив), то шкала коефіцієнтів може мати такий вигляд: $K = 1,0$ — фактор не здійснює впливу; $K = 0,6 - 0,99$ — негативний вплив, що зменшує можливість досягнення цілей; $K = 1,1 - 1,4$ — позитивний вплив, діє на користь оптимістичного сценарію інноваційного розвитку.

Як бачимо, ці корегуючі показники можуть діяти як на підвищення готовності, так і на її зниження (в діапазоні від 0,6(7) до 1,4).

Розглядаючи проблему формування готовності підприємства до вирішення завдань інноваційного розвитку, звернемо увагу на користь рекомендацій апробованої в закордонній практиці методології "Шість сигм" [13].

Орієнтуючись на методологію "Шість сигм" відзначимо, що кращий варіант її впровадження — це коли підприємство розглядає її як цілісний великий інвестиційний проект, "а не як спосіб виправити не-

гаразди або знизити витрати на окремій локальній ділянці" [13]. Але виходячи з того, що "Шість сигм" — це складний і ресурсноємкий проект зміни відносин співробітників "до процесів, якості і витрат" і в повному обсязі він не під силу більшості підприємств ЖКГ, цілком прийнятний і шлях окремих несистемних рішень. У будь-якому випадку треба діяти, а не вичікувати "високого рівня готовності", тобто впроваджувати розвиваючі заходи — переформулювати контроль, почати навчання локальних груп персоналу, запровадити нову аналітику, вводити експерименти, тобто — стати на шлях поступової зміни існуючих технологій управління процесами. Побудована на методології "Шість сигм" керуюча система, у принципі, забезпечує потрібний ефект: зростання прибутку (у різних межах); зростання технологічної і корпоративної культури, а звідси і загальної стійкості системи; зростання потенціалу активності — беручи участь в успішних проектах люди і далі готові розвивати цей успіх.

Таким чином, необхідно відзначити, що економічна безпека — досить новий самостійний напрям в економічній науці й безпосередньо пов'язаний зі збільшенням нового знання в широкому спектрі гуманітарних наук: філософії, права, соціології. Це досягається за рахунок того, що підприємство розглядається як соціально-економічний механізм, який діє в певному правовому полі, має стратегію й мету розвитку.

Почата в роботі спроба розгляду важливості готовності підприємства до інновацій у контексті побудови системи економічної безпеки дозволяє зробити наступні висновки:

— необхідною передумовою побудови ефективної системи економічної безпеки підприємства (тобто впровадження інновацій в напрямку підвищення рівня адаптивності, опірності погрозам) є рівень його готовності до впровадження інновацій;

— готовність керівництва й колективу до впровадження інноваційної системи необхідно формувати;

— повинна постійно здійснюватися обробка результатів моніторингу безпеки з метою підготовки керівництва підприємства до дій в умовах несприятливої, небезпечної ситуації;

— існує безпосередній взаємозв'язок рівня занурення у проблему й ефективності її рішення [14];

— пріоритетно, щоб побудована система економічної безпеки не накладала обмеження, а сприяла стратегічному розвитку підприємства.

Література:

1. Акофф Р. Планирование будущего корпорации. — М.: Прогресс. — 1985.
2. Ансофф И. Стратегическое управление / Сокр. пер. с англ. Экономика, 1989. — 519 с.
3. Уроки кризиса: России нужна модернизация и инновационная экономика / А.Г. Аганбегян // ЭКО: всерос. эконом. журн. — 2010. — N 1. — С. 34—60.
4. Абалкин И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики, 1994, №12. — С. 2—14.
5. Тамбовцев В.И. Основы институционального проектирования. — М.: Инфра-М, 2008. — 144 с.
6. Шелудченко Ж.Н. Теоретико-методологические аспекты модернизации системы обеспечения экономической безопасности промышленного предприятия: Монография / Под ред. проф. В.М. Джухи; Рост. гос. эконом. ун-т (РИНХ). — Ростов н/Д. 2010. — 180 с.
7. Иванюта Т.М., Заічковський А.О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т.М. Иванюта, А.О. Заічковський — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 256 с.

8. Зубок М.І., Рубцов В.С., Яременко С.М., Гусаров В.Г. Економічна безпека суб'єктів підприємництва: навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2012 — 226 с.

9. Прохорова В.В. Управління економічною безпекою підприємств [Текст]: Монографія / В.В. Прохорова, Ю.В. Прохорова, О.О. Кучеренко. — Харків: УкрДАЗТ, 2010. — 282 с.

10. Димченко О.В. Житлово-комунальне господарство в реформаційному процесі: аналіз, проектування, управління: Монографія [Текст] / О.В. Димченко; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. — Х.: ХНАМГ, 2009. — 327 с.

11. Готовність до інноваційної діяльності як важлива професійна якість [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://yrok.at.ua/gotovnist_do_innovacijnoji_dijalnosti_jak_vazhliva_profesijna_jakist

12. Моутон Дж. С. Научные методы управления / Дж. С. Моутон / Пер. с англ. — К., 1996. — 247 с.

13. Метод шести сигм [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.inventech.ru/pub/methods/metod-0004/>

14. Гадамер Г.-Г. Актуальность прекрасного / Г.-Г. Гадамер. — М.: Искусство, 1991. — С. 60—71.

References:

1. Akoff, R. (1985), *Planirovanie budushhego korporacii [Planning for the future of the corporation]*, Progress, Moscow, Russia.
2. Ansoff, I. (1989), *Strategicheskoe upravlenie [Strategic management]*, Jekonomika, Moscow, Russia.
3. Aganbegjan, A. G. (2010), "Uroki krizisa: Rossii nuzhna modernizacija i innovacionnaja jekonomika", *JeKO: vseros. jekonom. zhurn.*, vol. 1, pp. 34—60.
4. Abalkin, L. (1994), "Jekonomicheskaja bezopasnost' Rossii: ugrozy i ih otrazhenie", *Voprosy jekonomiki*, vol. 12, pp. 2—14.
5. Tambovcev, V.L. (2008), *Osnovy institucional'nogo proektirovanija [Fundamentals of institutional projection]*, Infra-M, Moscow, Russia.
6. Sheludchenko, Zh.N. (2010), *Teoretiko-metodologicheskie aspekty modernizacii sistemy obespechenija jekonomicheskoi bezopasnosti promyshlennogo predpriyatija [Theoretical and methodological aspects of the industrial enterprises economic security system modernization]*, RINH, Rostov on Don, Russia.
7. Ivaniuta, T. M. and Zaichkovs'kyj, A. O. (2009), *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva [Enterprises economic security]*, *Tsentr uchbovoi literatury*, Kyiv, Ukraine.
8. Zubok, M. I. Rubcov, V.S. Jaremenko, S. M. and Gussarov, V.G. (2012), *Ekonomichna bezpeka sub'ektiv pidpriemstva [Economic security of the entities]*, *Centr uchbovoi literatury*, Kyiv, Ukraine.
9. Prohorova, V.V. (2010), *Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoju pidpriemstv [Management of the enterprise economic security]*, *UkrDAZT*, Kharkiv, Ukraine.
10. Dymchenko, O.V. (2009), *Zhytlovo-komunal'ne hospodarstvo v reformatsijnomu protsesi: analiz, proektuvannia, upravlinnia [Housing and utility services in the terms of the reform process: analysis, design, management]*, *KhNAMH*, Kharkiv, Ukraine.
11. The site of primary school teachers (2013), "Willing to innovation as an important professional quality", available at: http://yrok.at.ua/gotovnist_do_innovacijnoji_dijalnosti_jak_vazhliva_profesijna_jakist (Accessed 10 September 2013).
12. Mouton, Dzh. S. (1996), *Nauchnye metody upravlenija [Scientific management techniques]*, Kyiv, Ukraine.
13. The official site of the Creative Technologies Center (2013), "Six Sigma Method", available at: <http://www.inventech.ru/pub/methods/metod-0004/> (Accessed 15 September 2013).
14. Gadamer, G.-G. (1991) *Aktual'nost' prekrasnogo [The beauty relevance]*, *Iskusstvo*, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2013 р.